

ISPARTA-GÖNENDE GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE EVLENME ADETLERİ

Marriage Traditions in Isparta- Gönen from Past to Present

Doç. Dr. Filiz Nurhan ÖLMEZ*
Öğr. Gör. Sultan SÖKMEN**

GİRİŞ

Gönen ilçesi, Isparta İlinin 24 km. kuzeyinde olup, doğusunda Atabey, batısında Keçiborlu, kuzeyinde Uluborlu ilçeleri ile komşudur. En son nüfus sayımına göre ilçenin bağlı birimlerle birlikte toplam nüfusu 8703'dür. Başlıca geçim kaynağı tarım ve hayvancılık olan Gönen, geleneklerine bağlı ve kapalı bir toplum yapısına sahiptir. Yöreye özgü evlenme adetleri, birçoğu unutulmuş olsa bile, bazıları günümüzde de uygulanıyor olması açısından incelemeye değerdir.

Türk toplumunun temel taşı Türk aile yapısıdır. Aile yapısının meydana gelmesinde ilk adım, evlenmedir. Türk Dil Kurumu'nun Büyük Türkçe Sözlüğünde evlenme "*Bireylerin bir ev ya da aile birimi kurmalarının toplumca benimsenmiş ve yaptırımı bağlanmış biçimini oluşturan toplumsal kurum*" olarak tanımlanmaktadır.

Evlenme, çeşitli törenlerle kutlanan, insan yaşamının üç önemli geçiş döneminden ikincisidir. Türklerde evlenme birçok aşamadan meydana gelmekte ve her aşama belirli adetleri, uygulamaları, törenleri içerisinde barındırmaktadır. Evlenme, gerek

kızın ve erkeğin sosyalleşme sürecinin önemli bir aşamasını oluşturması, gerekse aileler arasında kurulan dayanışmayı, toplumsal ve ekonomik ilişkiyi belirlemesi ve düzenlemesi bakımından her zaman ve her yerde önemli bir olay olarak görülmüştür. Dünyanın her yerinde her aşaması, bağlı bulunduğu kültür tipinin öngördüğü belirli kurallara ve kalıplara uydurularak gerçekleştirilen evlenme olayı, özellikle düğün adet, tören, gelenek ve göreneklere bakımından zengin bir tablo çizmektedir (Baraz 1988: 56, Örnek 1996: 185). Türk Dil Kurumu'nun Büyük Türkçe Sözlüğünde düğün "*1. Evlenme veya sünnet dolayısıyla yapılan tören, eğlence, cemiyet, 2. Bir olayı kutlamak için yapılan büyük eğlence veya tören*", olarak tanımlanmaktadır. Düğün adetleri açısından zengin olan Gönen'de de, evlenme en önem verilen olaylar arasındadır.

Gelişen teknoloji, metropolleşme, göç ve ekonomi gibi faktörler birçok alanda olduğu gibi toplumların kültürel yapılarını da etkilemekte, değişim olarak algılanan etki bazen olumlu, çoğu zaman da olumsuz olabilmekte-

* Süleyman Demirel Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Geleneksel Türk El sanatları Bölümü, filnurol@gmail.com (1. Yazar Katkısı: Konu belirleme, makalenin düzenlemesi ve yazım)

** Bitlis Eren Üniversitesi Ahlat Meslek Yüksekokulu Geleneksel El Sanatları Programı, yurteri_32@hotmail.com (2. Yazar Katkısı: Materyal toplama)

dir. Değişime açık olan kültürel öğelerden gelenekler, adetler gibi sosyal normlar, somut olmayan kültür değerlerinin temsilcileridir. Etkileşim ve değişim sürecinde sosyal normların değişimine tanıklık eden araştırmacıların mevcut olanı belirlemesi, ilerleyen süreçte değişimi belgeleyebilmek adına oldukça önem taşımaktadır. Evlenme gibi bir sosyal olgu etrafında gelişen kültürel ürünleri derlemek, somut olmayan kültürel miras olarak isimlendirilen bu değerleri belgelendirmek, geleneksel uygulamalarda zaman içerisinde olan değişimi gözlemlemek, sıradan gibi görünen ama aslında toplum kültürünü oluşturan uygulamaları arşivlemek gerekmektedir.

Bu bilinçten hareketle kendine has ve özel bir örnek olduğu düşünülen Gönen’de evlenmeye olayı içerisinde, 1930’lu yıllardan günümüze, her aşamada unutulmaya yüz tutmuş ya da halen yaşatılan adetler, uygulamalar makalenin konusunu oluşturmuştur. Evlenme aşamalarındaki adetler, kronolojik sırayla belirlenmiş, kaynak kişilerden alınan bilgiler çerçevesinde ayrıntılı olarak anlatılmıştır.

MATERYAL ve YÖNTEM

Bu çalışmanın materyalini kaynak kişilerle yapılan görüşmelerde kullanılan görüşme formları, ses kayıtları, yörede evlenme sürecinde kullanılan dokümanlar, fotoğraflar ve konuyla ilgili literatürler oluşturmaktadır. Bu çalışmada, 2010 yılında yöreye gidilerek, kaynak kişilerden karşılıklı yönlendirilmemiş görüşme yöntemiyle veriler toplanmıştır. Toplanan verilerin çözümlemeleri sonradan yapılarak, kronolojik sıra oluşturulmuş ve metine aktarılmıştır.

BULGULAR

3.1. Evlenme Adetleri

Toplumların tarihsel, ekonomik yapıları, yerleşim düzenleri, üretim ilişkileri, gelenekleri, kısaca kültürleri, evlenme biçimlerini ve adetlerini belirlemektedir. Gönen İlçesinde geçmişten günümüze uygulanan adetler düğün öncesi, esnası ve sonrası olmak üzere sınıflandırılarak oluş sırasına göre anlatılmıştır. Geleneksel toplumlarda evlenme olayı, adlandırması yörelere göre değişmekle birlikte, kız arama, kız bakma, kız soruşturma ile başlamaktadır (Örnek 1996: 190).

3.1.1. Düğün Öncesi Adetler

Kız Beğenme:

Yörede evlenme yaşı, eğitim düzeyinin yükselmesine paralel olarak artmış olsa bile, geleneklerine bağlı ailelerde kızlar için 13 ile 17, erkeler için 18 ile 20 arasında değişmektedir. Ertem (1937a: 563) 1930’lu yıllarda ailelerin çocuklarını erken evlendirmek taraftarı olduklarını belirtmekte ve yörede söylenen “*Erken evlenen erken döl alır*” deyişiyle bu durumu açıklamaktadır. Gönende geçmişte geleneksel olarak uygulanan evlenme biçimi görücü usulü evlenmedir. Görücü usulünde, evlenecek olan oğlanın annesi ve babası kimi uygun görürlerse oğlan o kızla evlenir. Oğlanın annesi, genellikle gittiği düğünlerde kızı beğenir ve soruşturur. Güzellik ve çalışkanlık, görgülü, görenekli olmak, yakın çevreden olmak, bir kızda aranacak özellikler arasındadır. “*Kız anadan öğrenir bohça düzmeyi, oğul babadan görür sohbet gezmeyi*” deyişiyle hareket edilerek istenen özellikler anada ve babada aranmaktadır. Evlenme işlerine aileler karar verir ve ailedeki büyüklerin istekleri doğrultusunda olaylar gelişir. Bu durumu yörede

yaygın olan “*kızı keyfine bırakırsan zurnacıya, oğlanı kendi haline bırakırsan bir yosmaya gönül verir*” deyişi açıklamaktadır. Eskiden tek bir kız olan ailelerde, damadın iç güvenciliğine alınması oldukça yaygın bir uygulama olmuştur (Zübeyde KARAN, 2010-Gönen). Koç (1972: 264), Gönenin Merkez İlçeye bağlı bir köy olduğu 1960’lı yıllarda, Isparta köylerinde görücü usulü ile evlenme biçiminin yaygın olduğunu, kız ve oğlanın birbirini hiç görmediğini, bir araya gelip konuşmalarının yasak olduğunu belirtmektedir. Günümüzde görücü usulü evlenme uygulanmamakta kız ve oğlan kimi severse, kiminle anlaşır, ailelerin de onayını alarak evlenmektedirler.

Kız İsteme

Beğenilen kız istemek için ilk önce oğlan evinin kadınları yani oğlanın annesi, halası, teyzesi, ablası *ağız aramak* amacıyla kız evine giderler. Hiç görmedikleri bu yabancı konukların ziyaret sebeplerini anlayan ev sahibi, konuklarına gereken saygıyı gösterir. Ancak, kızlarını hemen veriverecek hissini uyandırmamak için, konukların başörtüleri alınmaz ve kahve ikram edilmez. 1930’lu yıllarda “*sizin tutmaç keseni, bizim kalem tutana uygun ve münasip gördük*”, günümüzde ise “*Allahın emri Peygamberin kavliyle sizin kızınızı bizim oğlumuz müsaait gördük siz ne dersiniz?*” diyerek kız istenir (Ertem 1937a: 564). Eğer kızın annesi kızını evlendirmeyi düşünüyorsa: “*İnşallah düşünelim ölçelim*” der. Kız istemeye giden kadınlar: “*Tekrar geleceğiz*” diyerek geri dönerler. Kız verilinceye kadar gelen misafire ikramda bulunulmaz. Kızın annesi şayet kızını evlendirmeyi düşünmüyorsa: “*Bizim kızımız küçük, abisi asker veya düğün yapacak duru-*

mumuz yok” gibi sözlerle gelen misafiri geri çevirir.

Bir hafta sonra kız istemeye giden kadınlar tekrar kız evine giderler. Kızın annesi eğer olumlu düşünüyorsa: “*Tamam Allah kısmet ettiyse olur*” der. Fakat biraz naz ederek: “*Düşünmedik daha danışacağımız yerler var*” derse, bir hafta sonra erkekler yani oğlanın babası, dayısı, amcası kız istemeye gider. Oğlan evi: “*İşi bitirmeden gitmeyeceğiz*” diyerek kız evini zorlar. Kız evi eğer olumlu düşünüyorsa: “*Tamam dediğiniz gibi olsun*” diyerek oğlan evine söz mendili adı verilen bir mendil verirler ve böylece söz kesilmiş olur. Gelin olacak kız misafirlere çay ya da kahve ikramında bulunur (Zübeyde KARAN, 2010-Gönen). Kız isteme âdeti Gönen’de halen anlatıldığı şekilde uygulanmaktadır.

Düğün Dileme

Kız istenip, söz kesildikten sonra, başka bir gün oğlan evinin ileri gelenleri, önceden haber salarak (göndererek), kız evini ziyarete gelirler. Düğün tarihinin konuşulduğu bu ziyarete “*düğün dileme*” adı verilmektedir. Düğün dilemede, düğün tarihinin kesinleştirilmesinden başka, düğünde satın alınacak ya da diktirilecek giyim kuşam (gelinlik, kumaş, erkek takım elbisesi, gömlekligi) ve gelinle damada takılacak takılar konuşularak sonuca bağlanır (Şükrüye KAYMAZ, 2010-Gönen). Düğün dileme âdeti Gönen’de halen anlatıldığı şekilde uygulanmaktadır.

Askıya Gitme

Söz kesildikten sonraki hafta, nikâh işlemleri için nüfus dairesine gidilir. Buna “*askıya gitme*” denilmekte olup, askıya kız ve erkek kendi aileleriyle birlikte ayrı ayrı giderler (Şükrüye KAYMAZ, 2010-Gönen). Askıya gitme Gönen’de artık uygulanmamak-

tadır. Nikâh işlemi çiftler ve aileleri ne zaman uygun görürlerse o zaman, gelenlikle düğün esnasında, yapılmaktadır.

Nişan

Nişanlılık süresi ailelerin durumuna bağlıdır. Eğer düğün uzak bir tarihte yapılacaksa, başka birinin düğününün gelin hamamı uygulaması esnasında gelin kız hazırlanır; kendisi için dikilen elbiseyi giyer ve gelin hamamında onun için nişan töreni yapılır. Bu törende maddi durumu iyi olan aileler geline yüzük ve beşibiryerde, maddi durumu iyi olmayan aileler ise yüzük ve gramise takarlar. Damada ise yüzük ve saat takılır. 1930'lu yıllarda, kibleye dönülerek geline, kocası ölmedik ve başı bozulmadık bir kadın tarafından önce oğlan evinden getirilen nişan yüzüğü, sağ elinin yüzük parmağına, ardından önce sağ sonra sol kulağına küpeler, inci, altın, elmas takılar takılırdı (Ertem 1937b: 576). Düğün yakın tarihte ise nişan yapılmaz. Nişanlılık süresinde kız ve oğlanın görüşmeleri yakın akrabaların buldukları ortamlarda gerçekleşir, kız ve oğlan yalnız bırakılmaz (Şükrüye KAYMAZ, 2010-Gönen). Nişan âdeti Gönen'de artık bu şekilde uygulanmamaktadır. Düğün esnasında, baloda bir takı takma töreni, şeklinde uygulanmaktadır. Takılan takılar da değişmiş olup, geline yüzük, burma bilezik ve set (kolye, küpe, bileklik), damada ise yüzük ve saat takılmaktadır.

Urba (Esbap) Görme

Urba ve esbap giysi anlamında kullanılan sözcüklerdir. Nişanlılık devam ederken, tercihan düğün tarihine yakın bir hafta sonu kız evi ve oğlan evi bir gün belirleyerek, gelinin ve oğlanın düğünde giyecekleri giysiler için kumaş almaya giderler. Bu adete yö-

rede “*urba (esbap) görme*” denir. Kız evinin oğlana, oğlan evinin kıza kumaş alması adettendir. Gelin için bir gelinlik ve bir veya iki yedek elbise kumaşı, ayrıca duvak için 4 metre kırmızı kumaş, kırmızı pullu yazma alınır. Damat için bir takım elbiselik ve gömleklik kumaş, iç çamaşırlık *kaputtan* kumaş alınır. Aile bireylerinden anne ve kaynanaya don (şalvar) ve gömleklik kumaş, görünce ve yengelere birer elbiselik kumaş, kadife, sentetik, basma, pazen kumaşlar alınır (Zekiye KUM, 2010-Gönen). 1930'lu yıllarda keten, çuha, canfes, buzlu, seveyi kumaşların tercih edildiği belirtilmektedir (Ertem 1937b: 579). Urba görme adeti de uygulamada değişiklik göstermiştir. Kızın düğünde giyecekleri oğlan evi, damadın giyecekleri kız evi tarafından hazır alınmaktadır.

Dürü Biçme

Dürü, düğün hediyesi ya da düğün masrafını ödemek veya masrafa yardımcı olmak üzere, davetliler tarafından getirilen hediyeler olarak tanımlanmaktadır (Gülensoy 1988: 200, Caferoğlu 1994: 166). Urba görmeyi takip eden hafta, oğlan evi aldığı kumaşları ipekli bir bohçaya yerleştirir ve kız evine bohça getirir. Kız evine terzi gelir, terziye kaynana eşlik eder ve terzi, dikilecek kıyafetlerin ölçüsünü alır. Bu âdete “*dürü biçme*” denilmektedir (Zekiye KUM, 2010-Gönen). Dürü biçmeye oğlan evi komşularını, akrabalarını, eşini-dostunu çağırır. Geline gelinlik ve iki yedek elbise, damada gömlek ve damatlık elbise dikilir. Aile bireylerinden, erkeklere don, göğnek (atlet), kadınlara şalvar ve elbise dikilir. Terzi, kız evinde elbiseler biçilirken kaynanaya laf atarak: “*Ma-kas kesmiyor*” der. Kaynana ve gelen misafirler terziye bahşiş atarlar. Dürü

biçme âdeti zamanla kaybolmuştur ve günümüzde hiç uygulanmamaktadır.

Oku Dağıtma

Oku kelimesinin, Türkiye Türkçesi Ağızları Sözlüğünde; *Düğün çağırısı yapılan kimselere verilen çay şekeri, kibrit vb. küçük armağanlar. 3. Düğün davetiyesi*, anlamlarında kullanılan bir kelime olduğu belirtilmektedir. Düğün tüm yakınların ve konu komşunun çağrıldığı, kalabalık, şenlik havasında bir törendir. Mümkün olduğunca herkes çağrılmaya çalışılır. Çağrı işi, *okucu* ya da *okuyucular* aracılığıyla veya basılı davetiyelerle yapılır (Tezcan 1988: 222).

Yörede halkı düğüne davet etmek için küçük hediyeler veya davetiye dağıtma işlemine "*oku dağıtma*" denir. Düğün için hazırlanan giysiler tamamlandıktan sonra, oku dağıtmaya başlanır. Oku dağıtma uygulamasında yörede oku hediyesi olarak komşulara ve arkadaşlara sabun, yakın akrabalara havlu hediye edilir. 1930'lu yıllarda oku bir top kumaşla şekerden ibaretti (Ertem 1937b: 579). Okucu, misafirleri düğüne davet eden kadı davetçiye verilen addır. Okucu kadın, okuyacağı kişiye hediyesini veya davetiyesini verip, düğün tarihini söyleyerek düğüne davet eder (Mürüvvet TEKİN, 2010-Gönen). Okucu, sabah çok erken saatte en büyük camiye giderek okuma işine oradan başlar. Ağız tadıyla işe başlamış olmak dileğini ifade eden bir adet vardır; camiden sabah namazından çıkanlara katmer, helva ya da pide dağıtılır. Oku dağıtma âdeti Gönende bazı değişikliklerle, anlatıldığı şekilde uygulanmaktadır.

3.1. 2. Düğün Adetleri

İmeci

İmeci kelimesi, Türkiye Türkçesi Ağızları Sözlüğünde; *Birçok kimsenin*

toplanıp elbirliğiyle bir kişinin işini görmesi, olarak tanımlanmaktadır. Yörede imeci, düğünlerde adet haline gelmiş, yardımlaşma amacıyla yapılan bir uygulamaya ad olmuştur. Gönen'de düğünler genellikle Pazartesi günleri imeci ile başlar. Pazartesi sabahı, oğlan evinde mevlit okunur, yöre halkına yemek verilir. Oğlanın arkadaşları, akrabaları eşeklerle dağa odun toplamaya giderler, bu adet "*imeci*" olarak adlandırılır. Eşeklerin bir tanesinin semerine Türk bayrağı takılır. İmeci günü için, bir yazmanın iki köşesi bir değneğe bağlanarak, renkli yazmalardan bayraklar hazırlanır. Bu bayraklar eşeklerin semerlerine takılır. Oduna gidenler dönüşte yarış yaparlar ve birinci gelene mendil verilir. Oduna gidenler dönüş yolunda davullarla karşılanır. Gelen Türk bayrağı düğün evine asılır. İmeciden gelenlere oğlan evinde yemek verilir. Düğün yemeği, kuru fasulye, çorba, hoşaf, barak (et kapama) ve pilavdan oluşur (Zekiye KUM, 2010-Gönen). İmeci âdeti zamanla unutulmuştur ve günümüzde hiç uygulanmamaktadır.

Kına Geceleri

Gönende kına geceleri düğünün bir parçasıdır, bu nedenle düğün esnası adetleri içerisinde ele alınmıştır. Yörede kına gecesi, üç gece devam eder. Düğün pazartesi başlarsa, pazartesi, salı ve çarşamba geceleri kız evinde kına gecesi yapılır. Kına gecelerine erkekler katılmazlar. Kına gecesi uygulamaları için evin avlusu hazırlanır. Kına gecelerinde, gelin kendisi için dikilen yedek elbiseleri giyer. Birinci gece, tefçi tarafından tef çalınır, türküler söylenir ve kaynana haricinde bütün gelen misafirler oynar. İkinci gece "*seyir çıkarma*" denilen köy seyirlik oyunları oynanır. Üçüncü gece

geline kına yakılır ve şu okşama (ağıt) söylenir:

Devdiler baziler (insan) bir söz

Rivayet eyledi guz saz

Bu sözü böyle nakletti

Rivayet eyledi guz saz

(Mürüvvet TEKİN, 2010-Gönen).

Günümüzde iki gece, üç gün süren evlenme şenliklerinde kına gecesi birinci gece yapılmaktadır. Kına gecesi âdeti devam etmekte olup, uygulanış şekli değişmiştir. Kına gecesi bir gece yapılmakta, düğünden bir gece önce kız evinde şarkılı, oyunlu bir şenlik havasında olmaktadır.

Seyir Çıkarma

Gönen’de seyirlik oyunlar kına gecelerinde oynanır. Seyirlik oyunlarda genellikle kadınlar erkek kostümü giyer ve kız alıp, kız kaçırlırlar. Bir kişi erkek kostümü giyer ve damat rolünü üstlenir. Ortaya köyün çeşmesini sembolize eden bir tane bardak (gügüm) koyulur. Kız eline bir gügüm alır ve su doldurmaya çeşmeye gelir. Kapıdan, dolana dolana erkek (damat) gelir, çeşmeye yaklaşır, kıza: “*Ne oldu bizim iş?*” der. Kız: “*Bir daha haber yolla*” der. Erkeğin annesi kız evine gider. Erkeğin annesi: “*Ne edip (ne yapıp), ne işliyon gardeş. Allahın emri, Peygamberin kavliyle kızını bizim oğlana istiyorum*” der. Kızın annesi: “*Nasibini başka yerden ara bende satılık kız yok*” der ve oğlanın annesine sırtını döner ve gider. Kız çeşmeye yine gelir, oğlanda çeşmeye varır. Oğlan: “*Ne oldu cevaplar olmadı napcez (ne yapacağız) şimdî*” der. Kız: “*Bir daha yolla, nasip*” der. O anda oğlan okşamasını söylemeye başlar:

İbrişim örmüyorlar oy oy

Sevmişim vermiyorlar dayanmam ben

Zalimin hanımları oy oy

Münasip görmüyorlar sabredemem ben

Altın yüzük kollar nazik oy oy

Hoş bilezik kollar nazik oy oy

Ak üzüm parmak gibi oy oy

Kız yüzün kaymak gibi dayanmam ben

Beni yardım ayıran oy oy

Kurusun yaprak gibi sabredemem ben

Oğlan okşamayı söyledikten sonra kız oğlanın koluna girer ve kaçarlar. Kız annesi oğlanın annesine: “*Ne oldu dünür şeftali çekirdekleri yığıldı kaldı*” der. Oğlanla kız tekrar içeri girer, tef çalar ve oynarlar (Fatma KUŞÇU, 2010-Gönen). Seyir çıkarma âdeti günümüzde uygulanmamaktadır. Oyunları, oyunlardaki sözleri hatırlayanlar bile oldukça azalmıştır.

Kına Yakma

Kına gecelerinin üçüncü gününde, önce gelin türküler eşliğinde avluda oynatılır, avluda oynadıktan sonra gelin eve çıkarılır. Oğlan evinden gelen kına, görünce tarafından, gelin kızın eline ve ayağına yakılır. Daha sonra misafirlere çerez (helva, sakız, kuru üzüm, leblebi, leblebili şeker) dağıtılır. Geline kına yakılırken tefçiler tarafından şu okşama söylenir.

Elime yuduğum pınarlar

Sıva çaldığım duvarlar

Koyup gittiğim yarenler

O da gelin olup gidiyor

Kahir evine varıyor

Allah’ım şirin göstere

Elimi koydum astara

Parmağımı kesti ustura

Allah’ım şirin göstere

O da gelin oluyor

Kahir evine gidiyor.

Daha sonra dua okunarak kına yakılır (Özdemir 2001: 101). Bu adet anlatıldığı şekliyle kına gecesinde uygulanmaktadır.

Kına Hamamı

Salı günü öğleden sonra kız evi ve oğlan evinin önde gelenleriyle hamama gidilir. Hamamda gelini, elti ya da görümce yıkar. Yıkandıktan sonra geline yedek elbisesi giydirilir. Hamama kaynana gitmezken, ekmek, peynir, turşu götürülmesi adettendir. Gelin ve düğüne gelen misafirler yıkandıktan sonra, hamamın salon kısmına geçilir. Burada yemek yenildikten sonra, tefçinin çalması ve kadınların oynamasıyla şenlik yapılır (Mürüvvet TEKİN, 2010-Gönen). Kına hamamı adeti günümüzde uygulanmamaktadır.

Gelin Hamamı

Gelin hamamı, çarşamba günü öğleden sonra kız evinin avlusunda yapılan şenliktir. Şenliğe *gelin hamamı* denilmesinin nedeni, kadınlar arasında düzenleniyor olmasıdır. Yani, şenliğin adı gelin hamamı olmasına rağmen hamama gidilmez. Gelin o gün için hazırlanan iki yedek elbisesinden bir tanesini giyer. *Çekici* eşliğinde konuklar ve gelin oynamaya davet edilir. Düğün için okuydu dağıtan kadın, aynı zamanda *çekici* olur. *Çekici*, yeni gelen misafirleri ısrarlı bir şekilde kolundan tutup çekerek oynamaya çıkaran kişidir. Türküler söylenir, oyunlar oynanır. Gelin hamamında oğlan evi, geline aldığı takıları takar. Nişanı yapılacak başka gelin varsa onun takıları da takılır. Benek basma (ardılma) yapılarak gelen hediyeler verilir (Zübeyde KARAN, 2010- Gönen). Gelin hamamı adeti günümüzde uygulanmamaktadır.

Benek Basma (Benek Ardılma)

Benek, Türkiye Türkçesi Ağızları Sözlüğünde, 1. *Hediye*, *armağan*, 2. *Düğün hediyesi*, olarak tanımlanmaktadır. Bazı yörelerimizde kına gecesinde, bazı yörelerimizde düğün sırasında

tarafının ve yakınlarının kıza verdikleri ziynet eşyası ve para gibi hediyeler herkese ilan edilerek açıklanır (Tezcan 1988: 224). Gönen’de bu âdete “*benek ardılma*” veya “*benek basma*” denir. Bu uygulamada gelin bir sandalyeye oturtulur, yanına görümce ve eltisi gelir, gelen misafiri oynamaya çağıran çekici şu okşama söyler:

Dediler baziler (insan) bir söz

Rivayet eyledi guz saz

Bu sözü böyle nakletti

Rivayet eyledi guz saz

Bu okşama söyledikten sonra; çekici, geline gelen hediyeleri önce kimden, ne geldiğini bağırarak ilan eder: “- *Amcasından bir burma bilezik*”, sonra bu hediye gelinin başına kondurur ve geline takar. Altın ve paralar gelinin üzerine takılır (Fatma KUŞÇU, 2010-Gönen). Benek basma âdeti günümüzde uygulanmamaktadır.

Samah

Yörede samah, kına gecelerinde oğlan evinde gerçekleştirilen eğlencelere topluca verilen isimdir. Samah âdeti, iki gece boyunca oğlan evinin önünde çeşitli uygulamalarla gerçekleştirilir. Samah, evin önünde meşale (ateş) yakılıp, meydanın aydınlatılmasıyla başlar. Komşu mahallelerden gelen delikanlılar yere serilen yaygılar üzerine oturur. Samah’ta birinci gece, seyirlik oyunlar oynanır, meşalenin üzerinden atlanır, davul çalınır, silahlar atılır. İkinci gecenin sonunda oğlana kına yakılır (Ali KURUTEPE, 2010- Gönen).

Gönen ilçesinde oğlan evinde yapılan kına gecelerinde damada kına yakılırken okşama söylenmesi âdeti vardır. Aşağıdaki okşama yörede en bilinen örnektir:

*Yârini yarın alır kucağına
Gider evin bucağına
Yârin akşam yar kucağına
Güveyi kınan kutlu olsun
Yârinin dili tatlı olsun*

*Kestane gömdüm ocağa
Patladı çıktı bucağa
Yarın akşam yar kucağa
Ağabeyim kınan kutlu olsun
Yârinin dili tatlı olsun*

(Anonim 2003: 248)

1930'lu yıllarda düğünlerde ince saz tabir edilen çalgıları çalanlar oldukça revaçtaydı. İnce saz çalan çalgıcılar arasında def çalanlara *danacı* adı verilirdi. Danacı, saz ekibi içerisinde önemli bir yere sahip olurdu. Danacının görevi saz ekibini yönlendirmek, oynayanları teşvik etmek, eğlence âlemine zevk ve neşe katmaktı. İnce saz eğlencesinden sonra, davul ve zurna başlardı. Davul zurna eşliğinde ödüllü pehlivan güreşleri, at koşturmak, cirit atmak gibi eğlenceler yapıldığı da olmuştur (Ertem 1937c: 613). Samah âdeti günümüzde uygulanmaktadır.

Seyir Çıkarma

Samahta düzenlenen seyirlik oyunlarda, erkekler kadın kılığına girerler ve samaha gelen erkekleri oynamaya çıkarırlar. Eskiden yörede deve oyunu olarak adlandırılan oyun oynandığı bilinmektedir (Ali KURUTEPE, 2010-Gönen). Samahla birlikte seyirlik oyunlar da tamamen unutulmuştur.

Deve Oyunu

Oyun için 2,5 metre uzunluğunda bir ev merdiveni kullanılır. Merdivenin üstüne iki tane *sele* veya *keletir* denilen naylon alet konularak hörgüç yapılır. Üstlerine oyuncuların ayaklarına kadar haba, kilim örtülür. Ölmüş

bir eşek kafası dirgenin çatal ucuna monte edilip bağlanır. Ağzına sicimli gem, yular vurulur. Yuların ucu arkadakinin eline verilir. İpi çekince ağız açılır, bırakınca kapanır. Devenin başı kumaşlarla örtülüp süslenir. Deve boncuğu, çan, mavi boncuk, el işlemleri gibi eşyalarla deve süslenir. Bu merdivenin içine iki kişi girer ve deveyi canlandırırılar. Hazırlanan deve meydana oynayarak herkesi korkutur. (Ali KURUTEPE, 2010- Gönen). Deve oyunu düğünlerde bir seyirlik oyun olmaktan çıkmış, bazı özel günlerde halk kültürünü tanıtmak gibi amaçlarla sergilenen bir gösteri haline gelmiştir

Günümüzde, düğün günü, gündüz evde ya da evi müsait olmayan aileler için kiralanan büyük bir salonda, davetli misafirlere, yoğurt çorbası, kuru fasulye, kabune pilavı ve irmik helvasından oluşan yemek verilmektedir. Düğün, gece bir düğün salonunda yapılmakta, canlı müzik eşliğinde oyunlar oynanmakta, eğlence düzenlenmekte ve bu eğlenceler "balo" olarak adlandırılmaktadır. Balo salonunun başköşesine gelin ve damadın düğün boyunca oturacağı süslü bir masa yerleştirilir. Balo esnasında para veya takı takmak isteyenler geline ya da damada hediyelerini bu masa başında takarlar. Düğün aşamasının oldukça sadeleşip sıradanlaştığı dikkati çekmektedir.

3.1.3. Düğün sonrası adetler

Gelin Çıkarma

Perşembe günü sabahı damat, sağdıç ve damadın arkadaşları hamama gider ve yıkanır. Hoca, hamama gelir ve dua okuyarak damadın takım elbisesini giydirir. Damadın yengesi Perşembe sabahı kız evine gelir ve ge-

line gelinliğini giydirir. Gelin süslenir, inci, altın, elmaslarla donatılır, geline tacı takılır. Gelin tacı genellikle beyaz renkli ve çiçeklidir (Veysel BUDAK Gönen- 2010). Tacın uçlarına 2 metre uzunluğunda parlak bir tel (sim tel) takılır. Düğünden sonraki gün gelin bakmaya gelen evlenmemiş kızlara bu telin ucundan kırılıp verilir. Bu uygulamaya, henüz evlenmemiş kızların *bahtını açmak* dileğiyle gerçekleştirilmektedir. Kızın akranları gelin alayı gelinceye kadar son bir eğlence ile bu son günü kutlarlar. Bu eğlenceler arasında gelin okşamaları çok yaygındır. Gelin evden çıkmadan önce yapılan gelin okşamasını kadın çalgıcılar eşliğinde, en güzel okşama söyleyen kadın çığırır:

*İstanbul'dan getireyim tası
Haney evlerden eşidem sesi
Kızım olmuş gelinlerin hası
Ney ney neyliyem aman*

*Hem anası hem atası
Allah ömürler veresi
İnşallah yine göresi
Ney ney neyliyem aman*

*Nasihat kulağına girsin
Her huyların burada kalsın
Allah beyine ömürler versin
Ney ney neyliyem aman*

*Odun alır kucağına
Varır elin ocağına
El oğlunun kucağına
Ney ney neyliyem aman*

*Atladı gitti eşiği
Sofrada kaldı kaşığı
Gitti evin yakışığı
Ney ney neyliyem aman*

*Entarimin yeni nazik
Ağlatmayın gelini yazık
Koluna altın bilezik
Ney ney neyliyem aman*

*Kayabaşı karıncalı
Başı pullu bürünceli
Her ileri yerinceli
Ney ney neyliyem aman*

*Tütün atının başını
Silin gözlerinin yaşını
Çağırın oğlan kardeşini
Ney ney neyliyem aman*

*Silip süpürdüğü evler
Gülüp oynadığın yerler
Anana senin her gün ağlar
Ney ney neyliyem aman*

*Tepsiye koyarlar tuzu
Üstüne örterler bezi
Anasının kibar kızı
Ney ney neyliyem aman*

*Evlerinin önu furun
Kızlar gelir kürüm kürüm
Al duvağını pekçe bürün
Ney ney neyliyem aman*

*Kıncırdar kıncırdar haney ev kıncırdar
Şimdi gelir gelin alıcılar
Gelin değil can alıcılar
Ney ney neyliyem aman*

*Destileri susuz koyan
Anasını kısız koyan
Haney evleri ıssız koyan
Ney ney neyliyem aman*

*Evleri var ufak taşlı
İnci dişli hilal kaşlı
Sırma saçlı
Ney ney neyliyem aman*

*Evlerinin önu ceviz
Kırdım baktım içi kavuz
Yavuklusı kara yağız
Ney ney neyliyem aman*

*Anam hamama vardın mı
Yunduğum yeri gördün mü
Şimdi kıymatımı bildin mi
Ney ney neyliyem aman*

(Ertem 1937c: 614)

Hamamda yıkanan damat oğlan evine gelir ve kız almaya gidecek atlar hazırlanır, gelinin bineceği at süslenir. Gelinin atına sağdıç biner, çünkü damat gelin almaya gitmez. Oğlan evinde, kadınlar gelin alayını karşılamaya hazırlanırlar. Öğle namazından sonra gelin almaya gidilir. Damadın yengeleri kız evine önceden giderek kız evinden çivi, tabak ve tuz alırlar ve alırken; “*Biz bunları çalıyoruz*” derler. Tabak kuvvet anlamına gelmekte olup, tuzu yemeklere katıp, tabağı da saklarlar. Gelin gelmeden kız evinden alınan çivi oğlan evinin kapısına çakılır. Çivi çakılması âdeti, “*Bu evde gelin çakılı kalsın*” isteğini sembolize etmektedir.

Gelinin duvağını babası dua okuyarak örter. Babası gelinin al duvağını örttükten sonra, gelini koluna girerek kapıya getirir ve damadın babasına gelini teslim eder. Damadın babası gelini dualarla ata bindirir ve oğlan evine gidilmek üzere yola çıkılır. Gelinle beraber gelinin çeyizi de yola çıkar. Gelinin çeyizinde, içi el işleriyle dolu süslü bir sandık, bir yer yatağı ve bir yorgan bulunur (Ayşe ÇANKAYA Gönen-2010).

Oğlan evinde gelin ve damat için bir oda hazırlanır ve bu odaya damadın çeyizi serilir. Damadın çeyizinde yer yatağı, yorgan, hasır ya da kilim bulunur. Gelinle beraber gelin evinden gelen kadınlar bu odaya çeyizi sererler. Oğlan evine varıldığında kaynata (damadın babası) gelini attan indirir. Gelin attan inmek istemezse geline hediye olarak keçi, koyun ya da tarla verilir. Kaynana (damadın annesi) onları kapıda karşılar. Kaynana: “*Hoş geldin kızım, hayırlı olsun, döllü olsun, döşlü olsun, keçlik gibi bülüçlü olsun, Allah bir yastıkta kocatsın*” şeklinde dua eder (Şükrüye KAYMAZ, 2010- Gönen).

Gelin eve girerken damat, damdan gelinin üzerine bir kâse üzüm serper. Geline hazırlanan yağ, bal ve tatlılara parmağı bastırılıp yalattırılır. Bu adetle *yağ, bal gibi tatlı bir yuvanın kurulması* isteği dile getirilmektedir (Anonim 2003: 251).

Gelin eve girerken kapıya koyun postu serilir. Bu adetle de *gelinin koyun gibi uysal olması* dileği sembolize edilmektedir. Kapıdan içeri giren gelin, hazırlanan odasına alınır. Odaya kaynana, görümce ve yengelerden başka kimse girmez. Damadın yengeleri gelinin kucağına bir erkek çocuğu verirler. Bu adet, *birinci çocuk erkek olsun* isteğini sembolize etmektedir. Yassı namazından sonra, damadın arkadaşları bahşiş almak için damadın ayakkabısını saklarlar. Hoca ve diğer erkekler dualarla damadı eve getirirler. Dualardan sonra, camiden Hoca gelir ve imam nikâhını kıyar. İki kadın, kız evinden gelir ve beraberlerinde irmik helvası, tavuk, et, katmer (börek) gibi yiyecekler getirirler. Damadın arkadaşları oğlan evini taşıyarak gelen yiyeceklerden isterler. Yiyeceklerin bir kısmı onlara verilir, bir kısmı da gelin ve damadın odasına bırakılır. Damat sırtı yumruklanarak odaya sokulur (Şükrüye KAYMAZ, 2010- Gönen).

Gelin çıkarma aşamasında uygulanan birçok adet günümüzde tamamen unutulmuş ya da değişmiştir. Gelin çıkarma günümüzde balodan sonraki gün yapılmakta, oğlan evi sabah bir araba konvoyu ile kız evine gelini almaya gelmektedir. Evlenen çift, imam nikahından sonra, özel olarak süslenip hazırlanan düğün arabasına binerek kendi evlerine gitmektedirler. Burada yeni adet gelini babası yada ağabeyi damada teslim eder. Oğlan

evine giden gelin kalmamıştır çünkü günümüzde çiftler evlenmeden önce kendi evlerini çeyizleri ve her türlü eşyasıyla hazırlamakta ve evlendikten sonra bu hazır eve gidilmektedir.

Gelin Ertesi (Gelin yüzü)

Gelin ertesi, gelin geldiğinin ertesi günü yapılan ve gelenlerin hediye getirdikleri toplantı olup, Yalvaç İlçesinde de uygulanan bir adettir (Anonim 1972: 1981). Gelinin oğlan evine geldiği gününün ertesinde, yöre halkı gelinin evine çeyiz bakmaya gelirler. Düğün hediyesi getirmeyenler o gün hediyelerini getirirler. Çeyize bakma, gün boyunca sürer. Gelin, o gün gelinliğini giyer, süslenir ve gelin tacına iki metre uzunluğunda parlak bir tel (sim tel) takılır. Evlenmemiş kızlara bu telin ucundan kırılıp verilir. Bu adet, *baht açmak* dileğini sembolize etmektedir. Gelin, çeyize bakmaya gelen herkesin, çocukların bile elini öper. Bu adet, *gelinin saygıda kusur etmeyeceğini* cümle âleme ilan etmesi anlamına gelmektedir (Zübeyde KARAN, 2010-Gönen). Gelin ertesi günümüzde uygulanmamaktadır.

Gelinin Kırklanması

Yörede kız evlendikten sonra kırk gün dışarıya çıkarılmaz. Kırk birinci gün, kaynana bir güğümde su kaynatıp gelinin yüzüğünü kırk defa suyun içine batırıp çıkarır. Daha sonra, “*kırk, elli, altmış, yetmiş, çıkmış gitmiş*” diyerek suyu geline verir. Gelin, bu okunmuş su ile abdest alır. Böylece kırklama işlemi biter ve gelin kırk birinci gün artık dışarı çıkabilir. Gelin kaynanası ne derse onu yapar. Ona karşı bir saygısızlıkta bulunmaz (Zekiye KUM, 2010- Gönen). Gelinin kırklanması günümüzde uygulanmamaktadır.

4. SONUÇ

Son yıllarda dünyada meydana gelen değişimler, sanayi toplumundan bilgi toplumuna veya geleneksel toplumdun modern topluma geçiş süreci; küreselleşme, yenedünya düzeni, yeneden yapılanma, ulus devlet, etnisite gibi birtakım yeni kavram ve düşünce tarzlarını beraberinde getirmiştir. Bunlara ek olarak teknolojinin de belirleyiciliği doğrultusunda, evlenme olgusuna yönelik adet ve gelenekler, belirli ölçülerde değişim göstermesine karşın, toplumun her katmanında kendine özgü bir şekilde devam etmektedir.

Günümüzde Isparta’da istisnai durumlar söz konusu olmakla birlikte Gönende kız verme ve kız alma konularında kan bağı ve akrabalık ilişkilerinin oldukça önem taşıdığı gözlemlenmiştir. Her ne kadar yeni yaşam biçimleri gelenekleri yönlendirse de, özde teknolojinin, genelde ekonominin bu yönlendirmeye doğrudan katkısı vardır. Bu yönlendirme ve değişimlere rağmen Gönende akrabalık ilişkilerinin sürdürülmesine dikkat edilmektedir. Bunların yanı sıra Isparta ve çevresinde sosyo-ekonomik, sosyo-kültürel değişim, süreç olarak ele alındığında, öncelikle sosyo-kültürel değişimin daha gözlemlenebilir biçimde olduğu görülmektedir.

Bu çalışmada Isparta Gönen ilçesinde 1930’lu yıllardan günümüze evlenme adetlerinin uğradığı değişim göze çarpmaktadır. Düğünden önceki kız beğenme, kız isteme, düğün dileme, askıya gitme ve nişan gibi aşamaların, sadece kız isteme ve söz kesmeye dönüştüğü görülmektedir. Düğün esnasındaki ayrıntılı aşamaların, kına gecesi, balo ve kız çıkarmayla sınırlandırıldığı gözlenmiştir. Düğünden sonraki

aşamaların, adetlerin tamamen kaybolduğu dikkati çekmiştir. Kız bakmayla başlayıp, gelin ertesiyle birlikte sona eren, dört gece, beş günlük evlenme şenlikleri günümüzde iki ya da üç güne indirgenmiştir. Evlenme adetleri hem süreç hem de uygulama olarak dikkat çekici değişikliklere uğramıştır. Gönen evlenme adetleri örneğinde ekonomik, sosyal, teknolojik gelişmelerin, kültürel değerleri oldukça etkilediği belirlenmiştir. Gelinin damada ve ailesine kayıtsız şartsız itaat ve saygısını dile getiren uygulamalar unutulmuştur. Bunun yerini karşılıklı güven, saygı ve sevgiye dayalı ilişkiler almaya başlamıştır. Sihri hısımlarla olan iletişimler daha uzaktan ve yüzeysel bir hale gelmiş olsa bile, aileler birbirlerini daima önemsemekte, düğünlerde, bayramlarda, cenazelerde birbirlerini desteklemekte, yalnız bırakmamaktadırlar. Bu durum birlik ve beraberliğin bir değer olarak toplumda halen var olduğunun göstergesidir. Çeyiz hazırlama ve oğlan evine çeyiz getirme adetleri değişse de, çeyiz halen Gönen’de oldukça önemli bir kültür ögesidir. Zaman içerisinde değişme, gelişme kaçınılmazdır, burada önemli olan yaşatılmaya çalışılan, çağa uyum sağlayan adetleri, olabildiğince devam ettirebilmektedir.

KAYNAKLAR

Anonim. *Türkiye’de Halk Ağızlarından Derleme Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu yayınları, C.VI, Ankara, 1972, s-1981

Anonim. *Isparta 2003 İl Yıllığı*, T.C Isparta Valiliği, Bizim Büro Basımevi, Ankara, 2003, s.148-251

Baraz, Nesrin. *Halk Bilimine Genel Bakış*, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları:1055, İletişim Bilimleri Fakültesi Yayınları: 27, Eskişehir, 1998, s. 56.

Caferoğlu, Ahmet. (1994). *Anadolu Dialektolojisi Üzerine Malzeme I, Oyunlar, Tekelemeler, Yanıltmaçlar ve Oyun İstihlaları*. Türk

Dil Kurumu Yayınları, Ankara, s-155, 166.

Ertem, Etem. Geçmiş Günlerde Isparta’da Düğün I. *Ün Dergisi*, Sayı: 39, Cilt: 4, 1937a, s-563-564

— Geçmiş Günlerde Isparta’da Düğün II. *Ün Dergisi*, Sayı: 40, Cilt: 4, 1937b, s- 576-579

— Geçmiş Günlerde Isparta’da Düğün IV. *Ün Dergisi*, Sayı: 42, Cilt: 4, 1937c, s- 613-614

Gülensoy, Tuncer. *Kütahya ve Yöresi Ağızları (İnceleme, Metinleri Sözlük)*. Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1988, s- 200

Koç, Metin. *Tüm Yönleriyle Isparta- Barış-Hamit-Hamitabat*. Türk Köyü Yayınları. Isparta, 1972, s-264

Örnek, Sedat. V. *Türk Halk Bilmi*, Kültür Bakanlığı Yayınları: 1629, Hagem Yayınları: 210, Gelenek, Görenek ve inançlar Dizisi: 20, Ankara, 1996, s- 185, 186, 190.

Özdemir, Ramazan. *Gönen “Dünü – Bugünü – Yarını*, Isparta, 2001, s-100.

Tezcan, Mahmut. *Türk Evlenme Düğün Gelenekleri Modeli*. Türk Halk Kültürü Araştırmaları, Halk Kültürlerini Araştırma Ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları: 275, Süreli Yayınlar Dizisi: 36, Ankara, 1998, s-222, 224.

Türk Dil Kurumu Büyük Türkçe Sözlük. <http://tdkterim.gov.tr/bts/> Evlenme, Düğün, Oku, İmeci, Benek (Er Tar. 14.02.2012)

Kaynak Kişiler:

BUDAK Veysel, (51), 2010, Gönen, Isparta.
ÇANKAYA Ayşe, (80), 2010, Gönen, Isparta.
KARAN Zübeyde, (58), 2010, Gönen, Isparta.
KAYMAZ Şükrüye, (67), 2010, Gönen, Isparta.
KUM Zekiye,(82 yaşında), 2010, Gönen, Isparta.
KURUTEPE Ali, (75), 2010, Gönen, Isparta.
KUŞÇU, Fatma, (80), 2010, Gönen, Isparta.
TEKİN Mürüvet, (75), 2010, Gönen, Isparta.